

Eurooppa on ranskalainen

NIILO KAUPPI

Kenraali Wesley Clark, Naton ylin komentaja, julisti Naton 50-vuotisjuhlissa Washingtonissa (23.4.1999), että ”me tulemme voittamaan” ja peräänkuulutti kärsivällisyyttä. Samaan aikaan samaan kokoukseen kutsuttu Ranskan presidentti Jacques Chirac juhli näyttävästi televisiokameroiden edessä ”Ranskan diplomatian voittoa” (Emptaz 1999, 1). Chiracin mukaan Naton uusi strateginen linja oli Ranskan ansioista alistettu YK:n turvallisuusneuvoston määräysvallalle. Hämmentyneet amerikkalaiset, joille tämä ”uusi strateginen linja” oli uutta, eivät kommentoineet. Ilmeisesti he olivat jo tottuneet Chiracin yllättäviin lausuntoihin. Chiracin lausunto kuvastaa laajempaa kysymystä, Ranskan asemaa Euroopassa ja maailmalla. Ranska on sodassa ja ensimmäistä kertaa sodankulku selitetään ranskalaisille television välityksellä Washingtonista tai Brysselistä ”angloamerikaksi”. Päätökset tehdään muualla kuin Pariisissa. Chiracin juhlinnan tarkoituksena oli viestittää koko maailmalle, että kaikesta huolimatta Ranskalla on – Yhdysvaltain ohella – johtava rooli Kosovon sodassa. Lisäksi hän halusi varmistaa, että hänen suosionsa, joka gallupien mukaan oli Ranskassa ennätyskorkeuksissa, pysyisi edelleenkin korkealla kesäkuun europarlamenttivaalien yli.

Ranskan suuruuden vaatimukset

Ranskan ongelmana on se, että harva enää uskoo sen suurvalta-asemaan – ei julkinen mie-

lipide Ranskan ulkopuolella sen kummemmin kuin ranskalaiset asiantuntijatkaan. Esimerkiksi ranskalaisen viikkolehden *L'Expressin* helmikuussa 1991 tekemän kyselyn mukaan vain 25 % saksalaisista piti Ranskaa suurvaltana. Tunnettu ranskalainen kansainvälisen politiikan tutkija Pascal Boniface on todennut, että Ranskan asema suurvaltana on *de facto* vaihtunut keskisuuren vallan asemaksi (Boniface 1998, 12). Monelle isänmaalliselle ranskalaiselle tämä on osoitus maanpetturuudesta.

Siirtomaiden menettäminen 1950-luvulla Algeriassa ja Indokiinassa oli Ranskalle viimeinen tapahtuma pitkässä historiallisessa sarjassa, jonka kuuluisimmat tapaukset olivat Napoleonin tappio Waterlooossa, Bismarckin joukkojen Ranskan-tyrmäys Sedanissa sekä sotilaalliset nöyryytykset Saksalle ensimmäisessä ja toisessa maailmasodassa. Kylmän sodan aikana Ranska ei enää paininut samassa sarjassa kuin Yhdysvallat ja Neuvostoliitto. Eikä Ranska tänäänkään pysty missään lajissa haastamaan Yhdysvaltoja, joka on maailmanpolitiikan numero yksi.

Ranskan virallista historiaa säestävät kuitenkin sekä karvaiden tappioiden mollit että kunian duurit. Toisen maailmansodan jälkeen Ranskan poliittiset johtajat näkivät Ranskan suuruuden mahdollisuuden Euroopassa. Jo kenraali de Gaulle, Ranskan ”vapauttaja” vuonna 1944 ja presidentti vuosina 1958–1969, näki Euroopan yhdentymisen strategisena mahdollisuutena valloittaa takaisin menetetty suurvalta-

asema. De Gaullen lähihistorian lukua väritti suurvaltakäsikirjoitus, jossa Ranska oli epäoninen, tilapäisen heikkouden kourissa oleva suurvalta, Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Neuvostoliitto sen avustajia ja Saksa sen perivihollinen. De Gaullen mukaan oli ennen kaikkea ranskalaisten itsensä ansiota, että maa vapautui Hitlerin sotajoukkojen miehityksestä. Amerikkalaiset ja muut olivat tärkeissä, mutta vain avustavissa rooleissa. Liittoutuneiden johtaja Dwight Eisenhower halusi poliittisista syistä ylläpitää tätä isänmaallista tulkintaa ja antoi ranskalaisille joukoille mahdollisuuden vapauttaa näyttävästi Pariisi. Myös Winston Churchill pönkitti samaa käsitystä. Hän piti ranskalaisten kunnian tyydyttämistä yhtenä keinona sitoa nöyryytetty de Gaulle vanhan mantereen uudelleenrakentamiseen.

Joukkuepeli ei ollut kenraalin vahvin laji. Hänen mielestään Ranskan oli sodan jälkeen luotava saksalaisten ja muiden eurooppalaisten avustuksella uusi, valtioiden Eurooppa, joka ulottuisi Atlantilta Uralille. Ranskan eroamisen Natosta (1966) piti vahvistaa sen asemaa ainoana vaihtoehtona amerikkalaisten turvallisuuspoliittiselle hallinnalle (Olivi 1998; de Gorce 1999). Kenraali ei onnistunut vakuuttamaan muita eurooppalaisia. Ranskan paluu Naton syliin kolmekymmentä vuotta myöhemmin, presidentti Chiracin johdolla, osoitti tämän pyrkimyksen epärealistisuuden. Tästä ja muistakin takaiskuista huolimatta myös nykyinen presidentti, gaullistinen Jacques Chirac – samoin kuin hänen edeltäjänsä, gaullistinen Georges Pompidou, liberaali Valéry Giscard d'Estaing sekä sosialistinen François Mitterrand – näkee Euroopan yhdentymisen mahdollisuutena Ranskan johtoasemalle Euroopassa. Retoriikan jatkuvuus peittää pinnan alla kytevän alemmuudentunteen.

Mitä enemmän Eurooppa on integroitunut, sitä epärealistisemmäksi Ranskan pyrkimys rakentaa Eurooppaa omilla ehdoillaan on osoittautunut. Euroopan unionin painopisteen siirtäessä itään ja uusien valtioiden liittyessä siihen Ranskan vaikutus on pienentynyt. Mikäli ranskalaiset virkamiehet, kuten Jean Monnet ja Emile Noël, ovat hyvin vahvasti muokanneet Euroopan unionin instituutioita, viimeistään Edith Cressonin tapaus osoitti, että pelisäännöt ovat muuttuneet. Eräs ranskalainen lehtimies

totesi Cressonin eroamisen olevan merkki siitä, että ranskalaisen Euroopan aika on ohi (Denetz 1999, 69). Näyttöä siihen suuntaan tuntuu riittävän.

Englannin kielestä on *de facto* tullut unionin *lingua franca*. Ranskan poliittinen strategia kielipolitiikan alalla on varmistaa, että ranska pysyy Euroopan kakkoskielenä ja saksa kolmantena kielenä. Tästä syystä eräät ovat jopa vaatineet, että ranskasta tulisi pakollinen kieli Euroopan unionin kouluissa. Saksa on ollut jo pitkään unionin talousmooottori, joka yhdistymisensä myötä on syrjäyttänyt Ranskan Euroopan poliittisen *arkkitehtuurin* ensimmäiseltä sijalta jaetulle ensimmäiselle sijalle, ellei peräti toiselle sijalle. Jopa konsulttifirma Andersenin tulevaisuuden visioissa Euroopan pääkaupunki on Berliini (Kahn 1999, iv). Euroopan turvallisuusjärjestelyissä amerikkalaiset ovat ykkös-sijalla, ainakin toistaiseksi, kuten Kosovon sota on selkeästi osoittanut.

Muutosten ja alemmuudentunteen yhdistelmän johdosta Ranskan presidentin retoriikka on jyrkistynyt, eikä pehmentynyt, kuten Chiracin Washingtonissa antama lausunto osoittaa. Tällä tavalla presidentti voi pelastaa kasvonsa ja ylläpitää asemansa. Syitä lausuntojen jyrkkemiselle on etsittävä sisäpolitiikasta, jossa presidentin merkittävin symbolinen ase sitten Mitterrandin kausien (1981–1988, 1988–1995) on Euroopan rakentaminen Ranskan suuruuden palvelemiseksi. Jacques Chiracin pyrkimyksenä on koota oikeisto ehdokkuutensa taakse seuraavia presidentinvaaleja (2002) silmälläpitäen. Niinpä hän pelaa systemaattisesti Eurooppakortilla ja mainostaa Ranskan, eli hänen, keskeisen poliittisen tehtävän olevan Euroopan tekeminen. Tämän vuoksi Ranskan virallinen Eurooppa-politiikka heilahtelee eurofiliasta gallismiin.

Kuinka eurooppalainen Jacques Chirac todellisuudessa on? Sujuvan englantinsa hän oppi opiskeluaikoinaan amerikkalaisessa hampurilaisravintolassa. Vapaa-aikanaan hän lukee omien lausuntojensa mukaan Pushkinin runoja alkuperäiskielellä. Verrattuna useimpiin ranskalaispoliitikkoihin, jotka hädin tuskin osaavat ulkomaankieliä, Chiracilla on varsin hyvä kielitaito. Ranskan poliittisessa pelissä presidentin eurooppalaisuus näkyy selvimmin presidentiaalisen vallan symboliikassa. Yhdysvaltain

presidentin Bill Clintonin mallia seuraten hän on ottanut tavakseen puhua suoraan ranskalaisille informoidakseen heitä sodan kehityksestä Balkanilla. Pitäessään näitä maailmanpoliittisia puheitaan hänen takanaan liehuvat sekä Euroopan Unionin että Ranskan liput. Tämän käytännön – varsinaisen poliittisen *tour de forcen* – aloitti edellinen presidentti, François Mitterrand. Ranskaa ja Eurooppaa symbolisoivat liput kertovat ranskalaisille, että Chirac ei puhu vain Ranskan, vaan myös Euroopan nimissä. Tämä vuorostaan vahvistaa Chiracin, Ranskan vaikutusvaltaa maailmalla korostavan, retorillisen uskottavuutta.

Uuden Eurooppa-politiikan mahdollisuudet

Monissa piireissä, kuten taloudellisissa ja sotilaallisissa, on vallalla maltillisempia visioita Ranskan asemasta, jotka asettavat kyseenalaiseksi kansallisen itseriitaisuuden ja siihen kytkeytyneen alemmuudentunteen – etenkin suhteessa Yhdysvaltoihin (Kessler 1999, 481–491). Jos viisaus alkaa tosiasioiden tunnustamisesta, niin monen asiantuntijan mielestä ulkopoliittisista nöyryytyksistä on vain yksi ulospääsy: Ranska tarvitsee realistisempaa ulko- ja Eurooppa-politiikkaa (ks. esim. Boniface 1998). Sen olisi vedettävä kaikki johtopäätökset muutuneesta asemastaan. Onhan Ranska edelleenkin vaikuttava globaali toimija puolen tusinan muun maan, kuten Iso-Britannian, Venäjän, Saksan, Japanin, Kiinan ja Intian, kanssa.

Jotta Ranska voisi säilyttää aktiivisen roolinsa Euroopan rakentamisessa, sen on tarkistettava vuosisataiset tapansa nojata poliittiseen ja kulttuuriseen imperialismiin. Ongelma on paljolti siinä, että ulkopolitiikan johtajan, presidentin, olisi muututtava oikukkaasta itsevaltiaasta luotettavaksi joukkuepelaajaksi. Tämä edellyttäisi kuitenkin syvempää muutosta, sillä viidennen tasavallan poliittisessa kulttuurissa valta on ylimmällä tasolla personifioitunut presidenttiin, jota Mitterrandin aikana kutsuttiin Jumalaksi. Jumala on tuomittu pelaamaan Jumalan roolia, halusipa hän sitä tai ei. Jo de Gaulle ymmärsi sen, että hänen oli pelattava Ranskan suuruudella, vaikka hän tiesikin todellisuuden olevan toisen (Väisse 1998).

Sisäpoliittisten rakenteiden ja kansallisen poliittisen kulttuurin vuoksi Ranskan ulkopo-

litiikan uskottavuus joutuu jatkuvasti kyseenalaiseksi. Mainittakoon esimerkiksi entisen presidentin François Mitterrandin yllättävä yritys estää Saksan yhdistyminen vuonna 1989, jotta Ranskan vaikutusvalta Euroopassa ei pieneneisi. Tämä yritys muistetaan varmasti pitkään Berliinissä (Olivi 1998, 439). Vaatimus nostaa Saksan edustus Euroopan parlamentissa 87:sta 99:ään edustajaan, yhdistyneen Saksan väkiluvun mukaisesti, nostatti protestiaallon Ranskan poliittisessa luokassa. Sen maailmankuvaa ohjaa vieläkin pelko Saksaa kohtaan, samoin kuin pelko Ranskan ”jämisestä toiseksi”. Euroopan Unionin instituutioiden kohdalla Ranska on itsepintaisesti pitänyt kiinni siitä, että Euroopan parlamentin on istuttava kerran kuussa Strasbourgissa. Muut toiminnat ovat Brysselissä ja Luxemburgissa. Jatkuva matkustelu kolmiossa – Bryssel, Luxemburg ja Strasbourg – on asettanut vastakkain Ranskan ja muut jäsenvaltiot ja vähentänyt Ranskan uskottavuutta niiden silmissä. Taistelu Euroopan instituutioiden paikasta on johtanut suuren luokan tuhlaukseen ja vaikuttaa Euroopan poliittisten instituutioiden uskottavuuden vähenemiseen negatiivisen julkisuuskuvan kautta.

Myös maatalouspolitiikka on kärjistänyt Ranskan ja usean muun jäsenvaltion suhteita, sillä Ranska onnistui pitkään valjastamaan Euroopan unionin maatalouspolitiikan palvelemaan oman maataloutensa etuja. Ranskan ydinkokeet Mururoan atollilla (1995) olivat monelle viimeinen pisara, joka lopullisesti osoitti, että Ranska on liian arvaamaton sooloilija ollakseen Euroopan unionin johtava jäsen puolustuspolitiikassa. Europarlamentaarikot buuasivat Chiracille Strasbourgissa, kun hän piti päätöspuhetta Ranskan puheenjohtajakaudelle. Muiden jäsenmaiden ärsyyntyneet kommentit Ranskan ydinkokeista ovat taas johtaneet kyseenalaisiin reaktioihin Ranskan taholta, kuten silloin, kun presidentti Chirac perui lounaan Suomen pääministerin Paavo Lipposen kanssa, koska Ranskan suorittamia ydinkokeita kritisoitiin. Myös alussa mainittu Chiracin Washingtonin-lausunto jatkaa tätä sarjaa. Ongelma on siinä, että presidentti ei tulkitse muun maailman kritiikin olevan riittävä syy muuttaa Ranskan ulkopolitiikkaa. Ja miksi pitäisikään, kun Ranskan pahimpiin kilpailijoihin kuuluvan Ison-Britannian lehdistö väittää Ranskan olevan häviöjä Naton

päätöksentekokoneistossa ja Ison-Britannian olevan tärkein lenkki samaisessa organisaatiossa!

Jos Ranska tarvitsee uutta Eurooppa-politiikkaa, niin ratkaiseva kysymys on: miten. Mahdollisuudet muutokseen ovat heikot johtuen ennen kaikkea presidentin valtaoikeuksista ja koko poliittisen eliitin sitoutumisesta näihin oikeuksiin ja niiden mukanaan kantamiin poliittisiin arvoihin. Klassisen määritelmän mukaan Ranskan presidentti on viidennen tasavallan poliittisessa järjestelmässä monarkkinen presidentti (Duverger 1974; Mény 1996, 14). De Gaullen vuonna 1958 luoman viidennen tasavallan perustuslain mukaan ulkopoliittikka, mukaan lukien Eurooppa-politiikka, kuuluu presidentin valtaoikeuksiin. Myös sisäpolitiikassa presidentin asema on miltei diktatoriaalinen, varsinkin silloin kun hallitus ja hän kuuluvat samaan puolueeseen. Presidentti pystyy estämään vaihtoehtoisten ja uskottavien ulkopoliittisten visioiden kehittymisen. Perustuslaki takaa presidentille niin suuret valtuudet – esimerkiksi alahuoneen kansalliskokouksen hajottamisen, ministereiden nimittämisen ja sotilaallisen johtajuuden – että kukaan ei uskalla asettua häntä vastustamaan. Kansanedustajat, joista noin 90 prosentilla on myös paikallisia luottamusvirkoja, ajattelevat jo nyt vuoden 2001 kunnallisvaaleja eivätkä halua joutua ilmiriitaan presidentin kanssa. Se saattaisi heikentää mahdollisuuksia tulla valituksi. Nykyinen presidentti on puolestaan valjastamassa omat joukkonsa uudelleenvalintansa taakse. Paradoksaalista kyllä, yhden unionin johtavan valtion sisäpolitiikassa progressiivinen Eurooppa-politiikka ei kuulu kenenkään vaalikampanjaan. Chiracin pahin vastustaja, sosialistinen pääministeri Lionel Jospin, on samoilla ulkopoliittisilla linjoilla kuin presidentti. Itse asiassa Jospin seuraa paljolti Chiracin kirjoittamaa käsikirjoitusta. Jospinilla ei ole muita vaihtoehtoja.

Kilpailu Chiracin ja Jospinin, näiden oikeiston ja vasemmiston presidenttiehdokkaiden, välillä on käynyt kuumana jo kesästä 1998 lähtien, jolloin Ranska voitti jalkapallon maailmanmestaruuden. Asetelma on johtanut Chiracin taholta sarjaan yllättäviä poliittisia vetoja, joilla hän yrittää ohjata poliittisen kehityksen suuntaa. Kansalliskokouksen hajottaminen kesällä 1997 oli yksi näistä vedoista. Chirac oli

laskenut, että näin hän saisi koottua oikeiston taakseen. Vasemmisto kuitenkin voitti vaalit ja muodosti Jospinin johdolla hallituksen. Myös Chiracin puheenvuoro Washingtonissa Ranskan ”diplomaattisesta voitosta” oli osa sisäpoliittista peliä, jolla hän yritti pitää kurissa hajaantunutta oikeistoa ennen kesäkuun 13. päivän europarlamenttivaaleja. Eräät poliitikot maalaavat aika karuja visioita Chiracin poliittisista taktiikoista. Vielä huhtikuussa 1999 presidentin entinen luottomies Philippe Séguin arvioi, että Chirac saattaisi milloin tahansa kääntää takkia Kosovon sodassa ja tehdä erillissopimuksen Slobodan Milosevicin kanssa kertomatta asiasta Bill Clintonille tai edes pääministerilleen Lionel Jospinille (*Le canard enchaîné* 21.4.1999, 2). Näin hän olisi jäänyt historiankirjoihin rauhantekijänä, eikä amerikkalaisten aseenkantajana.

Merkkejä Chiracin Eurooppa-politiikan muuttumisesta ei ole. Ranskan kunnian ja historiallisen tehtävän painottaminen ovat edelleenkin keskeisellä sijalla Ranskan viidennen tasavallan presidentin sisä- ja ulkopoliittisessa arsenalissa. Näistä hän, kuten kukaan muukaan presidentin paikkaa havitteleva kunnianhimoinen poliitikko, ei ole valmis luopumaan. Jumala Pariisissa ei voi olla tavallinen kuolevainen Washingtonissa. Ainoa vaihtoehto tämän poliittisen asetelman muuttamiseksi olisi uusi perustuslaki, joka palaisi jossain määrin parlamentaarisen neljännen tasavallan (1946–1958) asetelmaan. Mutta tästä ”kuudennen tasavallan” mahdollisuudesta ei Ranskassa julkisesti puhuta edes politiikan kulisseissa. Vaarana olisi esimerkiksi Eurooppa-politiikan vielä suurempi sisäpolitisoituminen ja hajoaminen.

Kaikki viittaa siihen, että Pariisista käsin katsottuna Eurooppa pysyy vastaisuudessaakin ranskalaisena eikä yhteinen turvallisuus- ja ulkopoliittikka voi muotoutua kuin Ranskan johdolla – erinomainen esimerkki de Gaullen viljelemästä ”dissuaasiotaktiikasta”! Vanhan mantereen tulevaisuuden suhteen Jacques Chirac on omassa visiossaan historiallisen uuden Euroopan arkkitehti. Gerhard Schröder ja Tony Blair olisivat avustavissa rooleissa ja Bill Clinton vain vieraileva tähti. Tässä visiossa Ranska-Saksa-akseli on vastaisuudessaakin Euroopan rakentamisen moottori. Ison-Britannian, joka Ranskan ohella on toinen Euroopan unionin

maa YK:n turvallisuusneuvostossa, aktiivisempi osallistuminen unionin asioihin nähdään uhkana Ranskan ja Saksan läheiselle yhteistyölle. Eräät Euroopalle myötämieliset oppositiossa olevat poliitikot näkevät Ison-Britannian ulkopuolella pysyttelemisessä Ranskan mahdollisuuden parantaa osakkeitaan Euroopan unionissa suhteessa vahvistuvaan Saksaan. Tämä kuitenkin edellyttää, että Ranska luopuu joitakin poliittisista valttikorteistaan. Ranska voisi esimerkiksi uhrata ydinvoimaan perustuvan puolustuspolitiikkansa Euroopan puolustuspolitiikan hyväksi tai tarjota Euroopan unionille Ranskan paikkaa YK:n turvallisuusneuvostossa. Ranska voisi ehdottaa näitä tai joitakin muita myönnytyksiä tiettyjä kompensatioita vastaan, jotka takaisivat sille johtavan roolin Euroopassa Saksan rinnalla. Logiikka on analoginen saksalaisten noudattaman strategian kanssa. Saksalaisethan uhrasivat *Deutschmarkin* Euron hyväksi siirtäen taloudellisen kulttuurinsa ja kontrollinsa Saksan tasolta Euroopan tasolle. Samalla he varmistivat taloudellisen mahtiasemansa.

Ranskan poliittisen eliitin silmissä Euroopan rakentaminen on ensi vuosituhannen ainoa suuri poliittinen projekti. Euroopan integraatio tapahtuu sisäpolitiikan ehdoilla ja sen luomissa raameissa. Presidentin eurofilia on alistettu Ranskan suuruudelle eikä Eurooppaa voida rakentaa muutoin kuin sen ehdoilla. Presidentin isänmaallinen retoriikka vahvistaa hänen sisäpoliit-

tista asemaansa, kuin myös, ilmeisesti hänen omasta mielestään, Ranskan asemaa Euroopassa ja maailmalla. Merkkejä Ranskan ulkopoliittikan päälinjojen muuttumisesta ei siten ole. Sen johtajan, presidentti Chiracin, strategisesta prioriteetista ei liene epäselvyyttä: hän tekee kaikkensa, jotta Chirac seuraisi itseään Ranskan presidenttinä kaudella 2002–2009.

LÄHTEET

- Boniface, Pascal (1998): *La France est-elle encore une grande puissance?* Presses de Sciences Po, Paris.
- Le Canard enchaîné*. 21.4. 1999, s. 2.
- Denetz, Jean-Michel (1999): Commission européenne. Le prix de la démocratie. *L'Express* 18.3., s. 68–69.
- Duverger, Maurice (1974): *La monarchie républicaine*. Laffont, Paris.
- Emptaz, Erik: Victoires intérieures. *Le canard enchaîné* 28.4.1999, s. 1, 8.
- de la Gorce, Paul-Marie: Les cinquante ans de l'Alliance Atlantique. *Le Monde diplomatique* 23.4. 1999, <http://www.monde-diplomatique.fr>.
- Kahn, Annie: Trois scénarios pour le Vieux Continent à l'horizon ... 2008. *Le Monde* 20.4. 1999 s. iv.
- Kessler, Marie-Christine (1999): *La politique étrangère de la France. Acteurs et processus*. Presses de Sciences Po, Paris.
- Mény, Yves (1996): *Le système politique français*. Monchrestien, Paris.
- Olivi, Bino (1998): *L'Europe difficile. Histoire politique de la Communauté européenne*. Käännös Katarina Cavanna. Fayard, Paris.
- Vaïsse, Maurice (1998): *La grandeur. La politique étrangère du Général de Gaulle, 1958-1969*. Fayard, Paris.